

Ж.С. СИХЫНБАЕВА¹, Д.А. ЖОЛДАСБЕКОВА²

¹педагогика ғылымдарының кандидаты, «Мирас» университетінің доценті
(Қазақстан, Шымкент қ.), e-mail: sihinbaeva@mail.ru

²Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінің PhD докторанты
(Қазақстан, Алматы қ.) e-mail: zholdasbekova-d@mail.ru

БОЛАШАҚ АРНАЙЫ ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ІС-ӘРЕКЕТІН ЖЕТІЛДІРУГЕ ДАЙЫНДЫҒЫН АРТТЫРУ

Аңдатпа. Мақалада болашақ арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге дайындығын қалыптастыру мәселесі қарастырылады. Қазіргі таңда болашақ арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге дайындығын қалыптастыру қолжетімділік дәрежесін қамтамасыз етуде және білім сапасын арттыруда байқалады. Авторлар болашақ арнайы педагогтардың кәсіби қызметке даярлығын қалыптастырудың ерекше қажеттілігіне тоқтала келе, ЖОО білім беру жағдайында студенттердің өз бетімен зияткерлік әлеуетін дамытып, білім қорын молайтатыны және оларды шығармашылық тұрғыда пайдалануға болатындығы талқыланған. Теориялық-әдістемелік әдебиеттерге жан-жақты талдау жасалып, оқыту жағдайында кәсіби іс-әрекеттің жаңа жағдайына болашақ арнайы педагогтарды жүйелі түрде даярлау туралы мәселе талқыланады. Алынған нәтижелер болашақ арнайы педагогтардың кәсіби даярлығын қалыптастыруда білім беру мәселелерінде жеткілікті көңіл бөле берілмейтіндігін көрсетеді. Әсіресе, бұл салада арнайы курстар мен түрлі іс-тәжіриелерге ерекше мән беріледі. Мақалада арнайы білім беруді дамытудың қазіргі кезеңі жүйесінде негізделген арнайы педагогтың жеке қасиеттеріне көп көңіл бөлінеді. Жүргізілген эмпирикалық зерттеулер негізінде авторлар болашақ арнайы педагогтарды кәсіби даярауға ерекше мән берілуі керектігін тұжырымдайды. Мақаланың мақсаты: болашақ арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге дайындығын қалыптастыруды теориялық негіздеу және жаңа технологиялары мен әдістерін ұсыну.

Кілт сөздер: арнайы педагогтар, студенттер, кәсіби іс-әрекет, кәсіби іс-әрекетті жетілдіру, мамандық.

Zh.S. Sihinbaeva¹, D.A. Zholdasbekova²

¹Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor of University «Miras»

(Kazakhstan, Shymkent), e-mail: sihinbaeva@mail.ru

²PhD Doctoral Student of Abai Kazakh National Pedagogical University

(Kazakhstan, Almaty), e-mail: zholdasbekova-d@mail.ru

*Бізге дұрыс сілтеме жасаңыз:

Сихынбаева Ж.С., Жолдасбекова Д.А. Болашақ арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге дайындығын арттыру // Ясауи университетінің хабаршысы. – 2023. – №3 (129). – Б. 224–238. <https://doi.org/10.47526/2023-3/2664-0686.17>

*Cite us correctly:

Sihinbaeva J.S., Zholdasbekova D.A. Bolashaq arnaiy pedagogtardyn kasibi is-areketin jetildiruge daiyndygyn arttyru [Development of Readiness of Future Special Teachers to Improve Professional Activities] // Iasau universitetinin habarshysy. – 2023. – №3 (129). – B. 224–238. <https://doi.org/10.47526/2023-3/2664-0686.17>

Development of Readiness of Future Special Teachers to Improve Professional Activities

Abstract. The article deals with the issue of preparing future special teachers to improve their professional activities. Currently, the formation of the readiness of future special teachers to improve their professional activities is observed in ensuring the level of accessibility and improving the quality of education. Focusing on the special need to prepare future special teachers for professional activities, it was said that in the conditions of higher education, students can independently develop their intellectual potential, expand their knowledge base, and use them creatively. A comprehensive analysis of the theoretical and methodological literature was carried out, and the issue of systemic preparation of future special teachers for a new situation of professional activity in the pedagogical environment was considered. The results obtained indicate that educational issues in the formation of professional training of future special teachers are not given sufficient attention. Particular attention is paid to special courses and a variety of practical experience in this area. In the article, much attention is paid to the personal qualities of a special teacher based on the system of the modern stage of development of special education. On the basis of the conducted empirical research, the authors come to the conclusion that special attention should be paid to the professional training of future special teachers. The purpose of the article is to provide a theoretical basis for the formation of the readiness of future special teachers to improve their professional activities and to propose new technologies and methods.

Key words: special teachers, students, professional activity, improvement of professional activity, profession.

Ж.С. Сихынбаева¹, Д.А. Жолдасбекова²

¹кандидат педагогических наук, доцент университета «Мирас»
(Казахстан, г. Шымкент), e-mail: sihinbaeva@mail.ru

²PhD докторант Казахского Национального педагогического университета имени Абая
(Казахстан, г. Алматы), e-mail: zholdasbekova-d@mail.ru

Развитие готовности будущих специальных педагогов к совершенствованию профессиональной деятельности

Аннотация. В статье рассматривается вопрос о подготовке будущих специальных педагогов к совершенствованию своей профессиональной деятельности. В настоящее время формирование готовности будущих специальных педагогов к совершенствованию своей профессиональной деятельности наблюдается в обеспечении уровня доступности и повышении качества образования. Акцентируя внимание на особой необходимости подготовки будущих специальных педагогов к профессиональной деятельности, говорилось о том, что в условиях высшего образования студенты могут самостоятельно развивать свой интеллектуальный потенциал, расширять базу знаний, творчески их использовать. Проведен комплексный анализ теоретико-методической литературы, а также рассмотрен вопрос о системной подготовке будущих специальных педагогов к новой ситуации профессиональной деятельности в педагогической среде. Полученные результаты свидетельствуют о том, что воспитательным вопросам в формировании профессиональной подготовки будущих специальных педагогов не уделяется достаточного внимания. Особое внимание уделяется специальным курсам и разнообразному практическому опыту в этой области. В статье большое внимание уделяется личностным качествам специального педагога исходя из системы современного этапа развития специального образования. На основании проведенного эмпирического исследования авторы приходят к выводу, что особое внимание следует уделить профессиональной подготовке будущих специальных педагогов. Цель

статьи – дать теоретическую основу для формирования готовности будущих специальных педагогов к совершенствованию своей профессиональной деятельности и предложить новые технологии и методы.

Ключевые слова: специальные педагоги, студенты, профессиональная деятельность, совершенствование профессиональной деятельности, профессия.

Кіріспе

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К. Тоқаев 2020 жылғы қыркүйектегі халыққа Жолдауында: «Бүкіл кәсіптік білім беру жүйесін еңбек нарығында сұранысқа ие құзыреттерді қалыптастыруға қайта бағыттау» тенденциясын нақты атап өтті, мұнда білім беру ұйымдарының басты басымдылығы білім сапасы екені көрсетілген [1]. Бұл тенденция 2021 жылы бекітілген «Білімді ұлт» сапалы білім» ұлттық жобасында байқалады, онда білім берудің барлық деңгейінде білім алушылардың білім сапасын арттырудың маңызды мақсаты алға қойылған. Іс-шаралардың бірі – біліктілік пен дағдыны дамыту үшін үздіксіз білім беру, сонымен қатар қазақстандық ЖОО-ның бәсекеге қабілеттілігін арттыру [2].

Еліміздегі барлық мамандардың кәсіби құзыреттілігін дамыту және кәсіби даярлау мәселесін тиімді шешуге байыппен назар аудару педагогтарға да өз әсерін тигізбей қоймайды, өйткені білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында қазіргі білім беру жүйесі жігерлі де білікті педагогтарды қажет етеді. Педагогтардың құзыреттілігіне қойылатын талаптардағы ағымдағы өзгерістер арнайы педагогтарды даярлауды жаңғыртудың өзектілігін айқындайды, өйткені инклюзивті білім берудің кең тараған тенденциялары оларды тек арнайы білім беру ұйымдарында ғана емес, алдағы кәсіби қызметке дайындау үдерісін қайта бағдарлау қажеттілігін анықтайды, сонымен қатар жалпы білім беретін балабақшалар мен мектептерде бас маман ретінде мүмкіндігі шектеулі балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуді ұйымдастырып, олардың қалыпты дамып келе жатқан құрдастарының ортасына енуіне жауапты. Сондықтан мемлекеттік құжаттарда мүмкіндігі шектеулі балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау және арнайы психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету үшін кәсіби даярланған кадрларды даярлаудың маңызды міндеті қойылды.

Қазақстан Республикасының «Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік-медициналық-педагогикалық түзеу және қолдау туралы» Заңының (2002 ж.) негізгі бағыттарын іске асыру қазіргі қоғам талаптары деңгейінде педагог кадрларды, университет түлектерінің кәсібилігін даярлаудың тәсілдері мен принциптерін қайта қарауды қажет етеді. Мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істеу тек арнайы білім беру саласында ғана емес, сонымен қатар инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істейтін арнайы педагогтардың (дефектологтардың) практикалық дайындығына ерекше талаптар қояды [3].

Қазақстандық жоғары оқу орындарында көбінесе мұны арнайы педагогтарды даярлауға арналған білім беру бағдарламалары негізінен математика, ана тілін, қол еңбегін және басқа да пәндерді оқытудың әдістемесін психофизикалық дамудың әртүрлі бұзылыстары (есту, көру, интеллект және сөйлеу) бар балалар үшін арнайы мектепте меңгеруге бағытталғанымен түсіндіруге болады. Сонымен қатар, университеттердің оқу жоспарларында инклюзивті мектеп пен білім беру ұйымдарында жұмыс істеу үшін қажетті құзыреттерді қалыптастыратын пәндер іс жүзінде жоқ. Сондай-ақ «инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеу үшін университеттерде арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіре даярлауға арналған отандық оқулықтар мен оқу-әдістемелік құралдардың» саны өте аз. «Инклюзивті бағытталған оқу пәндерінің жоқтығы немесе жеткіліксіздігі және инклюзивті білім беру ортасында жұмыс істеуге арнайы педагогтарды дайындау үдерісін оқу-әдістемелік қамтамасыз етудің жеткіліксіздігі», өз кезегінде, инклюзивті білім беру мекемелерінде

педагогикалық қызмет процесінде мұндай мамандардың дамуында әртүрлі ауытқулары бар балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуді ұйымдастыру мен жүзеге асыруда елеулі қиындықтарды бастан кешіреді. Осы қиындықтарды тиімді шешу үшін инклюзивті білім берудің басымдықтарына сәйкес арнайы педагогтарды (дефектологтарды) даярлау мазмұнын қайтадан байыпты түрде қарау қажет.

Мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істеуге арнайы педагогтарды (дефектологтарды) даярлаудың жалпы және әдістемелік мәселелерін шетелдік және отандық ғалымдар зерттеген. Олар болашақ арнайы педагогтардың, яғни педагог-дефектологтардың кәсіби құзыреттіліктерін дамытудың әртүрлі аспектілерін қарастырған.

Зерттеу әдістері

Мақаланы жазу барысында жүргізілген эксперименттік жұмыстардың бөліктерін анықтау және қалыптастыру нәтижелеріне салыстырмалы талдау жасалынды. Сондай-ақ теориялық (зерттеу мәселесі бойынша ғылыми әдебиеттерді талдау; алынған мәліметтерді талдау, синтездеу, салыстыру, жалпылау және жүйелеу); эмпирикалық (тестілеу, сұрақ қою, сараптамалық бағалау әдісі, педагогикалық эксперимент); мәліметтерді математикалық өңдеу (Студенттің t-тесті) әдістері қолданылды:

Талдау мен нәтижелер

Болашақ арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге дайындығын қалыптастыру мәселесі бойынша теориялық тұрғыдан біршама зерттеулерде шетелдік және отандық тәжірибе жинақталған. Осылайша, көптеген зерттеушілер инклюзивті білім беруді табысты жүзеге асыру, көп жағдайда арнайы педагогтардың, яғни білікті педагогтардың инклюзивті білім беруге оң көзқарасына байланысты екендігімен келіседі. Көптеген зерттеулер [4-5] арнайы педагогтарға неғұрлым күрделі білім қорын және оқытудың әдістері мен әртүрлі тәсілдерін меңгеру қажеттілігін дұрыс деп көрсетеді.

Қазақстан Республикасында болашақ арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге дайындығын қалыптастыру мәселесінің қазіргі білім деңгейін сипаттай отырып, бұл мәселе тек зерттеудің басында тұрғанын атап өтуге болады. З.А. Мовкебаева [6], А.Қ. Сатова [7], Қ.Қ. Өмірбекова [8], А.Т. Дүзелбаева [9], Г.А. Абаева, Г.С. Оразаева [10], Ә.Н. Аутаева [11], А.Қ. Рсалдинова, И.А. Денисова [12] және т.б. сияқты отандық зерттеушілер арнайы педагогтарды, соның ішінде инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге арналған педагогтарды дайындау мәселелерін белсенді түрде зерттеді. Бұл зерттеулер арнайы педагогтардың кәсіби құзыреттілігі мәселелерін зерттеді, атап айтқанда, олардың инклюзивті мектептегі оқу-тәрбиелік және түзету іс-әрекетіне дайындық ерекшеліктерін ашты.

Жалпы айтқанда, отандық зерттеуші З.А. Мовкебаева арнайы жағдайлар мен инклюзивті білім беру ортасын жобалау, оқу-әдістемелік кешендерді бейімдеу, консультациялық көмекті ұйымдастыру және басқа мамандармен, ата-аналармен және балалармен өнімді өзара әрекеттесуді ұйымдастыруға байланысты арнайы педагогтарда құзыреттіліктерді қалыптастыру қажеттілігін атап өтеді [6].

А.Т. Дүзелбаева педагогикалық білім беруді жаңғырту жағдайында болашақ педагог-дефектологтарды даярлау мәселелерін атап көрсетеді және жалпы білім беру ұйымдарына әр түрлі типтегі ұйымдарда шығармашылықпен жұмыс істей алатын, әрбір балаға деген құндылық қатынасты қайта қарастыру аясында балалардың әртүрлі санаттары бар жаңа үлгідегі арнайы педагогтың өзектілігін дәлелдейді [9]. Көріп отырғанымыздай, Қазақстанда кәсіби құзыреттіліктерді анықтауда біршама тәжірибе жинақталған және университеттерде арнайы педагогтарды даярлаудың кейбір жалпы мәселелері біршама зерттелген. Дегенмен, осы уақытқа дейін болашақ арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге дайындығын қалыптастыру мәселелері жеткілікті зерттелмеген.

Сонымен, арнайы педагогтың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге даярлығының құрылымы туралы психологиялық-педагогикалық зерттеулерді авторлардың көпшілігі оның құрамына белгілі бір білім, білік, дағдыларды, сонымен қатар бірқатар жеке қасиеттерді қалыптастыруды қосатынын атап көрсетеді. Тиісінше, бұл болашақ арнайы педагогтарды алдағы кәсіби педагогикалық іс-әрекетке дайындаудың негізгі бағыттары түрінде біртұтас жүйе ретінде өзара байланысты үш құрамдас бөлікті бөліп көрсетуге мүмкіндік береді: тұлғалық, когнитивтік және праксиологиялық. Сонымен бірге «тұлғалық құрамдас – тиісті моральдық-психологиялық қасиеттермен, когнитивтік компонент – теориялық біліммен, праксиологиялық компонент – педагогикалық іс-әрекетке практикалық дайындықпен сипатталады» [13].

Ресей ғалымы И.Н. Хафизуллина «Болашақ арнайы педагогтардың инклюзивті құзыреттілігін инклюзивті білім беру процесінде кәсіби функцияларды орындау қабілетін анықтайтын интегративті тұлғалық білім беру ретінде анықтайды. Бұл ретте оқушылардың білім алудағы әртүрлі қажеттіліктерін ескеру және мүмкіндігі шектеулі баланы жалпы білім беру ұйымының ортасына қосуды қамтамасыз ету, оның оқу-тәрбие процесінде дамуы мен өзін-өзі дамытуға жағдай жасау маңызды. Болашақ мұғалімдердің инклюзивті құзыреті, И.Н. Хафизуллинаның пікірі бойынша, «өзара байланысты компоненттердің жиынтығын қамтиды: тұлғалық, когнитивтік, операциялық және рефлексивтік» [14].

Техникалық білім беру бөлімінің профессоры Р.В. Зинсер өзінің мақаласында АҚШ-дағы Батыс Мичиган Университетінің кәсіптік және кәсіптік білім берудің жалпы талдауын ұсынды және АҚШ-дағы кәсіби-педагогикалық қызметкерлерді даярлау жүйесін сипаттады. Негізінде, педагогикалық кадрларды даярлау бағдарламалары негізгі мамандықтар бойынша бакалавриаттан, педагогика курсынан және мамандық бойынша өндірістік практикадан тұрады [15].

Арнайы және инклюзивті білім беру жағдайында оқуда ерекше қажеттіліктері бар балаларға коррекциялық қолдау көрсету арнайы педагогтың іс-әрекетінің ерекшелігі болып табылады және сол бағыттардан құралады. Бүгінгі таңда арнайы педагогтың кәсіби іс-әрекетінің негізгі параметрлерін сипаттай отырып, оның шығармашылық сипатын оқу-тәрбие, түзету процестерін жоспарлаудың және ұйымдастырудың, дамуында ауытқуы бар балаларды түзету және дамытудың тиімді әдістерін таңдаудың және қолданудың, сонымен қатар мамандар мен педагогтардың командада жұмыс істеу шеберлігінің қажетті шарты екендігін атап өту қажет болады.

Әлеуметтік белсенділік, өзінің кәсібіне деген айқын көрінетін позитивті қатынас, кәсіби мәселелерді таба білу және негіздеу шеберлігі, шығармашылық іс-әрекетке даярлық және қабілеті, стандартты емес шешімдерді іздеу сияқты сапаларды арнайы педагогтың тұлғасын анықтайтын маңызды сапалар ретінде санау керек.

Болашақ арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге дайындығын қалыптастыру үдерісі белгілі бір кезеңдерден өтеді. Бұл арнайы пәндер циклы бойынша оқу материалының мазмұнын терең зерттеу; арнайы педагогика саласындағы негізгі ұғымдарға баулу; қажетті кәсіби білімдер, біліктер және дағдылар жиынтығын меңгеру; кәсіби іс-әрекеттің әмбебап тәсілдері ретіндегі түйінді құзыреттіліктерді қалыптастыру.

Болашақ арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетінің негіздерін қалыптастырудың алғышарттарын теориялық курстан басқа, педагогикалық практика, түрлі іс-тәжірибелер құрады. Студенттерді балалармен түзету жұмыстарына педагогикалық теорияны зерттеумен үйлесімді байланыста тікелей қатыстыру және баулу, практикалық тәжірибені меңгерудің, кәсіби әрекеттер алгоритмін меңгерудің базасын қалыптастырады [16].

Арнайы педагогтарды даярлаудың маңызды аспектілерінің бірі ретінде, педагогикалық процестің бүкіл қырларын (оқу, ғылыми, тәрбие) бірыңғай үздіксіз процеске біріктіру де алынады. Бұл бүгінгі күні орын алып отырған білім беруді сапалық жаңа мазмұнмен

толықтыру, заманауи технологияларға, педагогикалық үдерісті ұйымдастырудың прогрессивті формалары мен әдістеріне сүйену және оқытушылар мен білім алушылардың өзара әрекетінің ескірген формалары арасындағы қарама-қайшылықтарды жоюдың басты бағыттардың бірі болып табылады.

Студенттердің, яғни арнайы педагогика саласындағы болашақ мамандардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге даярлығының негіздерін қалыптастыруға бағдарланған білім беру үдерісінің жалпы жүйесінде жетекші іс-әрекет ретінде оқытудың барлық сатыларында барынша белсенділік қағидасы бойынша оқытушы мен білім алушылардың арасындағы өзара іс-әрекет алынуы қажет.

Белгіленген міндеттерді жүзеге асыру мақсатында, арнайы педагогтарды даярлауды жүзеге асыратын оқытушының жоғары оқу орнындағы білім беру жүйесіндегі сапалық қайта құруларға деген қажеттілікті саналы ұғынуы, жоғары құзыреттіліктерінің болуы, белсенді режимде жұмыс істеу шеберлігі мен тілегі қажетті болып саналады [17].

Зерттеу кезеңінде болашақ арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге даярлығының қалыптасу деңгейі анықталды. Эксперименттік жұмыстың қалыптастырушы кезеңінде болашақ арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге даярлығын қалыптастырудың педагогикалық шарттарын жүзеге асыруды көздедік. Біз бакалаврларды даярлаудың оқу үдерісіне дуальды оқыту моделін қолдана отырып және оқытудың белсенді және интерактивті әдістерін қолдана отырып, «Заманауи жағдайда арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге даярлығын қалыптастыру» арнайы курсы әзірлеп, оны оқу процесіне енгізіп, сонымен бірге студенттердің педагогикалық тәжірибесін ұйымдастырдық.

Бақылау кезеңінде осы жағдайлардың тиімділігін тексеру мақсатында эксперименттік жұмыстың бөліктерін анықтау және қалыптастыру нәтижелеріне салыстырмалы талдау жүргізілді. Тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың анықтау кезеңінің мақсаты болашақ арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге даярлығын қалыптастыру деңгейін анықтау болып табылады.

Эксперименттік жұмыс барысында келесі зерттеу әдістері қолданылды:

- 1) теориялық (зерттеу мәселесі бойынша ғылыми әдебиеттерді талдау; алынған мәліметтерді талдау, синтездеу, салыстыру, жалпылау және жүйелеу);
- 2) эмпирикалық (тестілеу, сұрақ қою, сараптамалық бағалау әдісі, педагогикалық эксперимент);
- 3) мәліметтерді математикалық өңдеу әдістері (Студенттің t-тесті).

Эксперименттік іс-шара М. Әуезов атындағы ОҚУ базасында жүргізілді, бұл жұмысқа «Арнайы (дефектологиялық) білім беру» оқу бағытының 2- және 4-курстарының 52 студенті қатысты. Біз эксперименттік (ЭТ) – 14 адамды анықтадық, («дефектология» профилі, 2-курс) және бақылау топтары: БТ1 – 14 адам («Логопедия» профилі», 2-курс), БТ2 – 24 адам оқу аймағы («Арнайы (дефектологиялық) білім беру», 4-курс). Пәндерді іріктеу келесі себептерге байланысты: біріншіден, бұл салада дефектолог, логопед сияқты мүмкіндігі шектеулі балалармен тікелей жұмыс жасайтын және арнайы білім беру жүйесінде осы балалардың ата-аналарына қолдау көрсетуді ұйымдастыратын мамандар дайындалады; екіншіден, 4-курс «Арнайы (дефектологиялық) білім беру» оқу бағытының «дефектология» және «логопедия» бейіндері бойынша екінші бақылау тобын алдық, студенттерге кәсіптік циклдің пәндері оқытылады, олар білім беру ұйымдарында өндірістік практикадан өтеді, сондықтан оларда кәсіби құзыреттілік қалыптасады.

Біз болашақ арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге даярлығын қалыптастырудың өмірлік бағдарларын МӨБ тестімен («Мағыналы өмірлік бағдарлар») Д.А. Леонтьевтің әдісі бойынша орташа арифметикалық мәндерін анықтадық, онда «Мағыналы бағдарлары» эксперименттік жұмысқа қатысқан студенттердің «Өмірдегі мақсаттар» шкаласы бойынша оқушылар іріктеу бойынша орташа балл 31,56 баллды құрады,

бұл нормаға сәйкес келеді. Бұл студенттердің өмірдің мәнін, бағытын және уақыт перспективасын беретін болашаққа арналған мақсаттары бар.

«Өмір процесі» шкаласы бойынша оқушылардың іріктеуіндегі орташа балл 30,07-ні құрады, бұл болашақ мұғалімдердің өз өмірінің процесін қызықты, эмоционалды бай және мазмұнды деп қабылдайтынын көрсетеді.

Студенттер арасында «Өмір тиімділігі немесе өзін-өзі жүзеге асыруға қанағаттану» шкаласы бойынша нәтижелер нормаға сәйкес келеді – 25,04. Студенттердің өмір сүрген сегментін нәтижелі және мағыналы деп бағалау тән.

«Бақылау орны – мен, немесе мен өмірдің иесімін» шкаласы бойынша студенттер іріктеуіндегі орташа балл 20,86 болды. Болашақ мұғалімдердің өз өмірін өз мақсаттарына және оның мәні туралы идеяларына сәйкес құру үшін таңдау еркіндігі бар күшті тұлға ретінде өздері туралы түсінік бар.

«Арнайы (дефектологиялық) білім беру» оқыту бағытының студенттеріне арналған «Бақылау орны – өмір, немесе өмірдің бақылануы» шкаласы стандартты көрсеткішке сәйкес келеді – 31,78. Студенттер бұл адамға өз өмірін бақылау, еркін шешім қабылдау және оны жүзеге асыру үшін берілген деп есептейді.

Жалпы, эксперимент және бақылау топтарының студенттерінің өмірлік мақсаты бар, олар өмірді қызықты, эмоционалды және мазмұнды процесс ретінде қабылдайды деп қорытынды жасауға болады. Олар өздерінің өткенін өнімді және мағыналы деп бағалайды. Студенттер өз өмірін өз мақсаттарына және оның мәні туралы идеяларына сәйкес құруға қабілетті күшті тұлға ретінде көрсетеді.

Осылайша, болашақ мұғалімдердің өмірлік бағдарлары жоғары деңгейде қалыптасады, сондықтан олардың жоғары оқу орнында оқуға деген саналы мотивтері мен жалпы кәсіби іс-әрекет мотивтері болады. Студенттердің оқуының шынайы мотивтерін анықтау Т.И. Ильина бойынша студенттердің оқу мотивтерін үш шкалаға бөлуге болады: «Білімді меңгеру» (білім алуға құштарлық, қызығушылық); «Мамандықты меңгеру» (кәсіби білімді меңгеруге және кәсіби маңызды қасиеттерді қалыптастыруға ұмтылу); «Диплом алу» (білімді формальды түрде меңгеру арқылы диплом алуға ұмтылу, емтихандар мен сынақтарды тапсыру кезінде шешу жолдарын табуға ұмтылу)».

Мұнда, эксперименттік және бірінші бақылау топтарын құраған 2-курс студенттері арасында оқудағы маңызды мотивтер «білімді меңгеру» (ЭТ – 81% және БТ1 – 82%) және «диплом алу» болып табылады. (ЭТ – 67% және БТ-1 – 64%). Бұл соны көрсетеді, бұл студенттерде кәсіби емес, білім беру мотивациясы басым. Студенттер таңдаған мамандығы бойынша білім мен дағдыларды игеруге деген құлшынысы аз, білімді формальды түрде меңгеру арқылы диплом алуға бағытталған.

Екінші бақылау тобының студенттері үшін «диплом алу» (73%) және «мамандықты меңгеру» (57%) мотивтері барынша айқын көрінеді. Бұл 4-курс студенттерінің түлек болуды және практикалық кәсіби дағдыларды игеруді мақсат ететінін аңғартады. Біздің ойымызша, соңғы жылдағы осы мотивтердің үйлесуі адамның кәсіпті саналы түрде таңдауын көрсетеді.

Студенттердің ЖОО-да оқуға деген мотивациясын зерттегенде, жалпы алғанда іріктеуде «білім алу» (67%) және «диплом алу» (67%) мотивтері басым екені анықталды. Бұл кәсіби мотивациядан білім беру мотивациясының басымдылығын көрсетеді. Осылайша, эксперименттік және бақылау топтарының студенттерінде кәсіби білімді меңгеру және кәсіби маңызды қасиеттерді меңгеру мотивтері жеткіліксіз қалыптасады.

Тұлғааралық қарым-қатынас саласындағы студенттердің құндылық бағдарларын анықтау үшін С.Л. Братченконың «Қарым-қатынастағы жеке тұлғаның бағдары» әдістемесін қолдандық. Бұл әдістемені қолдану нәтижелерін талдау коммуникативті жағдайдағы эксперименттік және бақылау топтарындағы студенттердің мінез-құлқының басым тәсілі қарым-қатынастағы альтероцентрлік бағыт, ал қабылданбаған әдістер диалогтық,

авторитарлық, манипуляциялық, конформды және немқұрайлы байланыстағы бағыт екенін көрсетті.

Осылайша, болашақ мұғалімдер жанды, сындарлы және тең қарым-қатынасқа бағытталмаған. Біздің ойымызша, болашақ педагогтар оқу-тәрбие процесінің субъектілерімен, соның ішінде мүмкіндігі шектеулі мектеп жасына дейінгі балалардың ата-аналарымен өзара әрекеттесу процесінде өздерінің кәсіби іс-әрекетінде қарым-қатынаста өздерінің басым бағыттылығын көрсетеді.

Эксперименттік және бақылау топтары студенттерінің кәсіби іс-әрекетіне құндылық-семантикалық қатынас деңгейін зерттеудің сандық нәтижелері эксперименттік топта (67%) және бақылау (БТ1 – 68%, БТ2 – 73%) топтарындағы оқушылардың басым бөлігі арнайы білім беру жүйесінде мектеп жасына дейінгі балалардың ата-аналарын сүйемелдеу қызметін қоса алғанда, кәсіби іс-әрекетке құндылық-семантикалық қатынастың функционалдық деңгейі болуы деген қорытынды жасауға болады..

Болашақ арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге даярлығын қалыптастырудың танымдық және белсенділік құрамдастарын зерттеу үшін екі бөлімнен тұратын авторлық сауалнама әзірледік. Бірінші бөлім (А) мектеп жасына дейінгі даму мүмкіндігі шектеулі балалардың ілесіп жүретін ата-аналарын ұйымдастыру және мазмұны туралы кәсіптік білімдерді меңгеру деңгейін анықтауға бағытталған (когнитивтік компонент), екінші бөлім (Б) қолдаудың қалыптасу деңгейін анықтауға бағытталған дағдылар мен іс-әрекеттер (белсенділік компоненті). Сауалнаманың әрбір сұрағы келесі критерийлерге сәйкес 1-ден 4 баллға дейін бағаланды: 1 балл – өте шектеулі білім/дағдылар қалыптаспаған; 2 балл – білімі шектеулі/ қарапайым дағдылар мен іс-әрекеттерді меңгерген; 3 ұпай – кең білім/ иеленеді, оқытушының көмегімен кәсіби іс-әрекетте көрсете алатын дағдылар; 4 балл – терең білім/ кәсіби іс-әрекетте өз бетінше көрсете алатын дағдылар мен дағдыларды меңгерген. Содан кейін әрбір компонент үшін орташа мән есептеледі.

Критерийлерге сәйкес кәсіби білімді игеру/кәсіби дағдылар мен іс-әрекеттерді қалыптастырудың келесі деңгейлерін анықтадық: 0–1 ұпай – сыни деңгей; 1,1–2 ұпай – негізгі деңгей; 2,1–3 ұпай – функционалдық деңгей; 3,1–4 балл – кәсіби деңгей.

Болашақ арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге даярлығын қалыптастыруды ұйымдастыру және мазмұны туралы кәсіби білім келесідей анықталды:

1) психологиялық-педагогикалық қамтамасыз ету теориясының жалпы сұрақтары;

2) мүмкіндігі шектеулі балалар мен олардың ата-аналарын зерттеу және диагностикалау;

3) мүмкіндігі шектеулі балаларды және ата-аналарды алып жүруді ұйымдастыру және мазмұнының ерекшеліктері.

Арнайы білім беру жүйесінде (когнитивтік компонент) болашақ арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге даярлығын қалыптастыруды ұйымдастыру және мазмұны туралы кәсіптік білімдерді игеру деңгейін диагностикалау нәтижелерін талдай отырып, біз мынадай қорытындыға келдік:

– 2-курс студенттерінің көпшілігінде (ЭТ – 89% және БТ1 – 86%) психологиялық-педагогикалық қолдау туралы нақты түсінік жоқ, олар үшін бұл ұғымға анықтама беру, қолдаудың мақсаттарын, міндеттерін және бағыттарын атап өту қиынға соқты. Екінші бақылау тобындағы респонденттердің 92% техникалық қызмет көрсету бойынша білімі бар, олардың мәнін біледі, негізгі міндеттерді атай алады, техникалық қызмет көрсету бағыттарын анықтай алады;

– Екінші бақылау тобындағы респонденттердің 73%-ы мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналармен диагностикалық жұмыстың мақсатын атайды және мұндай балалары бар отбасыларды зерттеу әдістерін біледі. 2-курс студенттеріне мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған отбасыларды зерттеудің нақты әдістерін анықтау

қиынға соқты, сәйкесінше 2-курстың 7 студенті ғана негізінен жалпы педагогикада қолданылатын әдістерді атай алды (ЭТ – 7% және БТ1 – 10%) және біледі;

– Екінші бақылау тобының студенттерінің 78%-ы мүгедек балаларды тәрбиелеп отырған отбасыларға қолдау көрсетуді ұйымдастыру ерекшеліктері мен мазмұны туралы білімі бар: оларға қазіргі жағдайда мүмкіндіктері шектеулі балалардың ата-аналарымен жұмыс формаларын ашу, қолдау көрсетудің ең өзекті ұйымдастырушылық нысандарын біледі, олардың әрқайсысының нысандарын, бағыттарының ерекшеліктерін бөліп көрсете алады; 2-курс студенттерінде мұндай білім іс жүзінде жоқ.

Осылайша, эксперименттік (100%) және бірінші бақылау тобын (100%) құраған 2-курс студенттері, өкінішке орай, арнайы білім беру жүйесіндегі балалардың ілеспе ата-аналардың ұйымдастырылуы мен мазмұны туралы кәсіптік білімді меңгерудің базалық деңгейіне ие деп айтуға болады. Екінші бақылау тобының студенттері (73%) арнайы білім беру жүйесінде балалардың ілесіп жүретін ата-аналарын ұйымдастыру және мазмұны туралы кәсіптік білімді игерудің функционалдық деңгейінде. Біздің ойымызша, бұл 2-курс студенттерінің жалпы цикл пәндерін оқуына байланысты. Кәсіби құзыреттіліктерді меңгеруге бағытталған пәндер, оның ішінде мүмкіндігі шектеулі балалардың ата-аналарымен бірге жүруге дайындығы, сондай-ақ «Заманауи жағдайда арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге даярлығын қалыптастыру» пәні кейінірек оқытылатын болады.

Арнайы білім беру жүйесінде (белсенділік компоненті) мүмкіндігі шектеулі балалардың ілесіп жүретін ата-аналарының кәсіби дағдылары мен іс-әрекетін қалыптастыру деңгейінің нәтижелерін талдау мынаны көрсетті:

– барлық 2-курс студенттерінің (эксперименттік және бірінші бақылау топтары) ата-аналары мен мүмкіндігі шектеулі балаларды диагностикалау дағдылары жоқ, мүмкіндігі шектеулі баланың отбасымен жұмыстың әртүрлі формаларын қолдану дағдылары, қамтамасыз ету дағдылары жоқ, ата-аналарға педагогикалық көмек және консультативтік-әдістемелік қолдау, отбасын қолдаудың жеке бағдарламасын әзірлеу және жүзеге асыру дағдылары, сондай-ақ ата-аналармен өзара әрекеттесу тәжірибесі болмағандықтан, олардың ата-аналарға арналған түрлі іс-шараларды өткізу дағдылары жетіспейді;

– Екінші бақылау тобының оқушыларының 15%-ы мүмкіндігі шектеулі балалардың ата-аналарымен толық байланыс орната алады, өзара әрекеттесу барысында олар қатаң ұсыныстарды, мұғалімнің білімі мен беделіне жүгінеді, бірақ сонымен бірге олар қарым-қатынас кезінде келесі қиындықтарды атап өтеді: ата-аналар оларды тәжірибесіз мамандар деп санайды, сондықтан олардың ұсыныстарын толық орындамайды. Екінші бақылау тобындағы студенттердің көпшілігі (85%) кәсіби тәжірибенің жоқтығынан және өзінің сенімсіздігінен қарым-қатынаста қиындықтарға тап болды;

– Екінші бақылау тобының студенттерінің 27% мүмкіндігі шектеулі балалар мен олардың ата-аналарын өз бетінше диагностикалау құралдарын, жалпы баланың дамуына отбасы ерекшеліктерінің әсерін анықтау және түсінуге қабілетті, екінші бақылау тобының қалған студенттері (73%) диагностикалау құралдарын таңдай отырып, отбасын диагностикалауда қиналды;

– екінші бақылау тобының студенттерінің 15%-ы кәсіби қызмет барысында ата-ананың және мүмкіндігі шектеулі баланың жеке ерекшеліктерін ескермей, отбасымен жұмыстың монотонды нысандарын пайдаланды, заманауи технологиялардың, әдістер мен технологиялардың тар жиынтығын дайындалған жоспар бойынша практикалық іс-әрекеттер процесінде қолдана алды, бірақ сонымен бірге отбасылармен жұмыс жасауда, жаңа ортада қиындықтарға тап болды;

– Екінші бақылау тобының оқушыларының 77%-ы ілесіп жүретін ата-аналар мен мүмкіндігі шектеулі балаға арналған жеке бағдарлама әзірлеу дағдыларын игерді. Сонымен

қатар, бұл топтағы студенттердің барлығына дерлік бұл бағдарламаны іс жүзінде жүзеге асыру, ата-аналарға арналған іс-шаралар өткізуге мүмкіндіктері жетпеді.

Осылайша, эксперименттік (100%) және бірінші бақылау тобының студенттері (100%) кәсіби дағдыларды қалыптастырудың сыни деңгейінде, екінші бақылау тобының студенттері (86%) негізгі деңгейге ие болды.

Болашақ арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге даярлығын қалыптастырудың рефлексивті-бағалаушы компонентін зерттеу үшін біз А.В. Карповтың рефлексстік сауалнамасын қолдандық. Анықталған А.В. Карповтың рефлексиялық деңгейлерді талдау негізінде рефлексивтілік деңгейін анықтадық. (мұнда көрсеткіштер 4 қабырғадан төмен – төмен деңгей, 4-6 қабырға аралығындағы нәтижелер – орташа деңгей және 7-ден 10 қабырғаға дейінгі нәтиже – жоғары деңгей), арнайы білім беру жүйесіндегі кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге даярлығын қалыптастыруда эксперименттік және бақылау топтарындағы студенттердің дайындығының рефлексивті-бағалаушы компоненті: 1-ден 2 қабырғаға дейін) – сыни деңгей, 3-тен 4-ке дейін – негізгі, 5-тен 6-ға дейін – функционалдық, 7-ден 10-ға дейін – кәсіби) деңгейлерді көрсетеді.

Диагностикалық нәтижелерді талдау болашақ арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге даярлығын қалыптастырудың бұрын анықталған деңгейлерінің негізділігін растады: сыни (өте төмен), негізгі (төмен), функционалдық (орташа), кәсіби (жоғары). Алынған мәліметтерден біз эксперименттік және бақылау топтарындағы студенттердің көпшілігі (ЭТ – 67%, БТ1 – 68%, БТ2 – 73%) мәннің функционалдық деңгейінде екенін көреміз. Кәсіби іс-әрекетке семантикалық қатынасы (мотивациялық-құндылық компоненті), сонымен қатар осы топтардың студенттері арасында (ЭТ – 33%, БТ1 – 46%, БТ2 – 51%) рефлексивтіліктің негізгі деңгейі (рефлексиялық-бағалаушы компонент) басым. Сонымен қатар, дайындықтың жүйе құраушы компоненттерінің кәсіби білімдерді игеру деңгейі (танымдық компонент) және кәсіби дағдылар мен іс-әрекеттерін қалыптастыру деңгейі (белсенділік компоненті) сияқты көрсеткіштер төменірек деңгейде.

Эксперименттік жұмыстың келесі кезеңінде болашақ арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге даярлығын қалыптастырудың нәтижелерінің сенімділігін анықтау мақсатында сараптамалық бағалау әдісін қолдандық. Ғылыми әдебиеттерде «сараптамалық бағалау эмпирикалық процедура ретінде түсініледі» [18], «сарапшылардың пікірлеріне негізделген процестер мен құбылыстардың сандық және сапалық бағасы» [19]. Сондықтан болашақ арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге даярлығын анықтау үшін осы қолдауды ұйымдастырудың білім, білік, дағдыларының деңгейін бағалау қажет, бұл болашақ педагогтардың оқуға дайын екендігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Сарапшылар ретінде бітіруші кафедралардың оқытушылары, білім беру ұйымдарының жұмыс берушілерінің өкілдері қатысты.

Болашақ арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге даярлығының интегративті көрсеткіші ретінде біз қазіргі жағдайда мүмкіндігі шектеулі балалардың ата-аналарына қолдау көрсетуді ұйымдастыруда болашақ арнайы педагогтардың кәсіби білімдерін, іс-әрекет дағдылары мен арнайы білім беру дағдыларын қалыптастыруға сарапшылардың қанағаттанушылықтарын байқадық.

Осылайша, арнайы курстың теориялық материалын оқу кезінде оқытудың белсенді және интерактивті әдістерін қолдану болашақ арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге даярлығын қалыптастыру келесі компоненттерін қалыптастыруға ықпал етті: мотивациялық-құндылық (танымдық қызығушылықты дамыту және студенттер арасында болашақ мамандығына кәсіби мотивация); когнитивтік (аудиториядағы жоғары интеллектуалдық және эмоционалдық белсенділікті белсендіру процесінде студенттердің өз кәсібі туралы берік білім алуы).

Арнайы курсты аяқтағаннан кейін эксперименттік топ тыңдаушылары оқу жылының екінші семестрінде білім беру ұйымдарында өткізілген педагогикалық тәжірибеге түсті. Практиканы ұйымдастыру үшін біз арнайы білім беру және білім беру теориясы мен тәжірибесі кафедрасымен бірлесе отырып, студенттерге кәсіби маңызды қасиеттерді, дағдылар мен іс-әрекеттерін дамытуға және қалыптастыруға мүмкіндік беретін 1–4 жылға арналған тапсырмалар жинағын әзірледік. Педагогикалық тәжірибе барысында эксперименттік топ студенттеріне мүмкіндігі шектеулі балалардың ата-аналарымен бірге жүруге дайындығын дамытуға бағытталған келесі тапсырмаларды орындау ұсынылды:

- мүмкіндігі шектеулі балалардың ата-аналарымен қарым-қатынаста диалогтық коммуникативтік бағыттылықтың көрінісі;

- мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналардың әңгіме, сұрақ-жауап, сұрақ-жауап, бақылау сияқты диагностикалық әдістерді қолдана отырып, өз баласын тәрбиелеу мәселелерінде педагогикалық құзыреттілігін анықтау;

Тапсырмалардың мақсаты даму мүмкіндігі шектеулі балалардың ата-аналарымен өзара әрекеттесу процесінде оқушылардың коммуникативті дағдыларын дамыту, сонымен қатар оқу-тәрбие жұмысы процесінде мүмкіндігі шектеулі балалардың ата-аналарымен бірге жүрудің кәсіби дағдылары мен іс-әрекетін қалыптастыру болды.

Педагогикалық тәжірибе барысында студенттер «Рефлексивті күнделік» жүргізуді жалғастырды. Олар оқу жылының басында нақты өндірістік процесс жағдайында және педагогикалық тәжірибе барысында кәсіби қызмет барысында ата-аналармен өзара әрекеттесу дағдыларын талдап, салыстырды. Оқушылардың 74%-ы ата-аналарымен қарым-қатынас жасауды үйренгендерін, олармен қарым-қатынас жасау процесінде өздерін сенімдірек сезіне бастағанын атап өтті. Болашақ арнайы педагогтардың 59%-ы енді отбасымен жұмыстың формаларын, әдістерін және іс-әрекеттерін таңдауда қиындықтарды бастан кешірмеді. Даму мүмкіндігі шектеулі балалардың ата-аналарымен топтық жұмыс түрлерін жүргізу кезінде оқушылардың барлығы дерлік (85%) ата-аналар үшін қолжетімді және өзекті ақпаратты таңдауды үйренді.

Зерттеудің анықтаушы және қалыптастырушы бөліктерінің нәтижелері бойынша болашақ арнайы педагогтардың мүмкіндіктері шектеулі балалардың ата-аналарымен бірге жүруге дайындығын қалыптастырудың педагогикалық шарттарының тиімділігін анықтау мақсатында эксперименттік жұмыстың бақылау кезеңі өткізілді.

Болашақ арнайы педагогтардың мүмкіндіктері шектеулі балалардың ата-аналарымен бірге жүруге дайындығын қалыптастырудың қорытынды деңгейін диагностикалау эксперименттік жұмыстың анықтау кезеңінде қолданылған әдістерді пайдалана отырып жүргізілді. Бақылау кезеңінде зерттеуге 23 адам көлемінде респонденттердің екі тобы қатысты: эксперименттік (ЭТ) – 13 оқушы және бақылау (БТ1) – 14 студент. Алынған мәліметтердің статистикалық маңыздылығы мен сенімділігін тексеру үшін Стьюденттің t-тестін қолдандық. Біздің зерттеуіміздің сандық таңдауы (бақылау және эксперименттік топтар) үшін айырмашылықтар статистикалық маңызды, $t \geq 2,0$ кезінде маңызды деп танылғанын атап өткен жөн.

Эксперименттік жұмыстың бақылау кезеңінің нәтижелері бақылау-эксперименттік топтағы студенттердің дайындық деңгейінің қорытынды диагностикасының деректеріне сандық және сапалық талдау негізінде мынадай қорытынды жасауға болады:

- бақылау тобының студенттерінде анықталған өзгерістер статистикалық маңызды емес, өйткені диагностиаланған көрсеткіштер бойынша t-критерийінің мәні 0,92 шегінде қалады. Бұл өзгерістерді, біздің ойымызша, студенттердің кәсіптік цикл пәндерін меңгере бастағандығымен, сонымен бірге, мүмкіндіктері шектеулі балалардың ата-аналарын сүйемелдеу бойынша оқушылардың жүйелі білімдері мен дағдыларының жоқтығымен түсіндіруге болады;

- эксперименттік топ оқушыларының қорытынды диагностикасының нәтижелері болашақ педагогтардың мүмкіндіктері шектеулі балалардың ата-аналарымен бірге жүруге дайындық деңгейін қалыптастыру деңгейінде статистикалық маңызды, елеулі өзгерістер болды деген қорытынды жасауға мүмкіндік берді. педагогикалық шарттар.

Мүмкіндігі шектеулі мектеп жасына дейінгі балалардың ата-аналарымен бірге жүруге дайындығының мотивациялық-құндылық құрамдас бөлігінің кәсіптік қызметке құндылық-семантикалық қатынас деңгейінің өзгеруі ($t = 5,81$; $p \leq 0,001$) болашақ мұғалімдердің эксперименттік жұмыс барысында тұлғалық өзгерістер болғанын көрсетеді. кәсіби қызмет процесінде тұлғааралық қарым-қатынас саласындағы мотивтерді оқыту және құндылық бағдарларына қатысты.

Т.И. Ильинаның «Университеттегі студенттерді оқыту мотивациясы» әдістемесі бойынша эксперименттік топта, студенттерді оқыту мотивтерін зерттеу нәтижелерін талдау егер зерттеудің анықтау кезеңінде студенттер үшін ең бастысы білімді формалды түрде меңгерген диплом алу болса, бақылау кезеңінде олардың болашақ мамандығын саналы түрде таңдауға айналғанын, олардың кәсіби мотивациясы оқулықтан басым бола бастағанын, кәсіби білім, білік, дағдыларды меңгеруге мүдделі болғандарын көрдік. Алынған нәтижелер нақты өндірістік және оқу процесі жағдайында, тәжірибелік-эксперименттік жұмыстарды орындау барысында және педагогикалық практика кезінде студенттердің бойында кәсіби іс-әрекетіне деген біртұтас көзқарастары қалыптасып, болашақ мамандығына деген қызығушылықтары артқанын көрдік. Сондай-ақ, біздің ойымызша, студенттердің оқу мотивтерінің өзгеруіне арнайы курстың теориялық бөлімін оқу барысында белсенді және интерактивті оқыту әдістерін қолдану және болашақ мұғалімдердің осы мәселе бойынша ғылыми-зерттеу іс-әрекетін ұйымдастыру ықпал еткен сияқты.

Қорытынды

Болашақ арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге даярлығын қалыптастыру мәселесі қазіргі заманғы көптеген зерттеушілердің зерттеу нысаны болып табылады, мүмкіндігі шектеулі балалар мен олардың ата-аналарына білікті көмек пен қолдау көрсету үшін арнайы педагог университетте кәсіби оқыту процесінде бірге жүру дайындығын қалыптастыруы қажет. Жүргізілген теориялық талдау болашақ арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге даярлығын қалыптастыруда, оның ішінде өзін мүмкіндіктері шектеулі балаларға қатысты жетекші маман ретінде сезіну және оның маңыздылығы, осы қызметтің, арнаулы білім берудің қазіргі заманғы ұйымдық нысандары жағдайында мүмкіндігі шектеулі балалардың ата-аналарына қолдау көрсетуді ұйымдастырудың арнайы білімі, дағдылары мен іс-әрекеттері және ата-аналармен бірге олардың қызметінің нәтижесін барабар бағалау қабілеті болашақ арнайы педагог тұлғасының интегративті сапасы ретінде анықтауға мүмкіндік береді.

Бірқатар жұмыстарды талдау негізінде біз болашақ арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге даярлығын қалыптастырудың құрамдас бөліктерін анықтадық: мотивациялық-құндылық, танымдық, белсенділік, рефлексиялық-бағалау. Зерттелетін дайындықты қалыптастыру критерийлері, көрсеткіштері және деңгейлері анықталды, сыни, негізгі, функционалдық, кәсіптік төрт деңгейдің бірінде дайындықты қалыптастыруды бағалау үшін диагностикалық құралдар кешені әзірленді. Әзірленген үлгіде орталық орынды болашақ арнайы педагогтардың университетте дайындық процесінде мүмкіндіктері шектеулі балалар мен олардың ата-аналарымен бірге жүруге дайындығын тиімді қалыптастыруға ықпал ететін педагогикалық шарттар алынды:

- болашақ арнайы педагогтардың арнайы білім берудің қазіргі заманғы ұйымдастырушылық формалары (мотивациялық-құндылық және танымдық компоненттер) жағдайында арнайы курс бағдарламасы әзірленді;

- болашақ арнайы педагогтарды нақты педагогикалық шындық жағдайында және өндірістік тәжірибеден (қызмет компоненті) өту процесінде мүмкіндігі шектеулі балалармен олардың ата-аналарымен бірге кәсіби қызметке қосылды;

- студенттердің кәсіби өзін-өзі анықтауын және өзін-өзі дамытуын ынталандыру (мотивациялық-құндылық және рефлексиялық-бағалау компоненттері) нақтыланды.

Тәжірибелік-эксперименттік жұмыс барысында математикалық статистика әдістерін қолдану арқылы жасалған педагогикалық шарттардың тиімділігі дәлелденді. Эксперименттік жұмыс барысында алынған эмпирикалық мәліметтердің статистикалық маңыздылығы мен сенімділігін тексеру үшін студенттің t-тесті қолданылды.

Біздің зерттеуіміз болашақ арнайы педагогтардың кәсіби іс-әрекетін жетілдіруге даярлығын қалыптастыру мәселесінің толық шешімі бола алмайды. Бұл мәселе қосымша зерттеуді қажет етеді. Атап айтқанда, білім берудің әртүрлі деңгейлерінде мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істейтін мамандар арасында үздіксіз және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру аспектісінде кәсіби дайындық мәселелерін одан әрі зерттеуді талап етеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2020 жылғы 1 қыркүйек. «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі». [Электронды ресурс]. URL: https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president.... (қаралған күні: 05.03.2023)
2. «Білімді ұлт» сапалы білім беру» ұлттық жобасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы №726 қаулысы. [Электронды ресурс]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000726> (қаралған күні: 15.03.2023).
3. «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзету арқылы қолдау туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 11 шілдедегі №343 Заңы. [Электронды ресурс]. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000343_ (қаралған күні: 15.03.2023).
4. Джордан А., Шварц Е., Макги-Ричмонд Д. Подготовка учителей к инклюзивному образованию // Педагогическое образование. – 2009. – №25 (4). – С. 535–542.
5. Kim J.-R. Influence of teacher preparation programmes on preservice teachers' attitudes toward inclusion // International Journal of Inclusive Education. – 2011. – №15 (3). – С. 355–377.
6. Мовкебаева З.А. Формирование профессиональных компетенций у специальных педагогов в условиях модернизации системы специального образования // Вестник КазНПУ имени Абая, Серия «Специальная педагогика». – 2015. – №3 (42). – С. 10–13.
7. Сатова А.К. Общепедагогические проблемы подготовки и повышения квалификации кадров учебно-воспитательных учреждений для аномальных детей в Казахстане: автореф. дисс. ... канд. пед. наук. – Алма-Ата, 1991. – 16 с.
8. Омирбекова К.К. О подготовке дефектологических кадров в соответствии с задачами социальной, коррекционно-педагогической поддержки детей с особыми образовательными потребностями в Казахстане. В книге: Вопросы включения детей со специальными образовательными потребностями в общеобразовательный процесс. – Алматы: Раритет, 2002. – С. 28–31.
9. Дузелбаева А.Б. Подготовка будущих учителей дефектологов в условиях модернизации педагогического образования // Педагогика и психология. – 2017 – №1 (30). – С. 140–145.
10. Абаева Г.А., Оразаева Г.С. К вопросу о подготовке педагогических кадров к системе инклюзивного образования в Республике Казахстан // Материалы 3-х Всероссийских педагогических чтений по вопросам коррекционной педагогики и психологии РФ, РАО. 2010, октябрь. – С. 244–247.
11. Аутаева А.Н. 40 лет подготовке дефектологических кадров в КазНПУ им. Абая // Вестник «Арнайы педагогика». – 2016. – №4. – С. 10–13.
12. Рсалдинова А.К., Денисова И.А. Повышение квалификации педагогических кадров в условиях становления инклюзивного образования в Республике Казахстан // Вестник КазНПУ им. Абая, Серия «Специальная педагогика». – 2014. – №2(37). – С. 96–99.

13. Маринич Е.Е. Формирование профессионально-педагогической компетентности будущего учителя-логопеда в вузе: автореф. дисс. ... канд. пед. наук. – Шуя, 2012. – 24 с.
14. Хафизуллина И.Н. Формирование инклюзивной компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки: автореф. дисс. ... канд. пед. наук. – Астрахань, 2008. – 22 с.
15. Orazaeva G.S. Modern trends in the formation of the bases of professionalism future special teachers // Bulletin of Kazakh National Women's Teacher Training University. – 2019. – №2. – S. 240–245.
16. Филатова Н.Г. Проблемы ценностных оснований профессиональной подготовки педагогов-дефектологов // Ярославль. – 2013. – Т.4. – С. 84–87.
17. Гайдукевич С.Е. Методическая подготовка учителя-дефектолога к работе в условиях инклюзивного образования // Инклюзивное образование: направления, проблемы, решения (IV выпуск): матер. науч.-практ. конф., г. Бэлыц, 19 октября 2018 г. – Бэлыц, 2018. – С. 27–32.
18. Баль Н.Н., Дроздова Н.В. Педагогическая практика в системе подготовки будущих учителей-логопедов к проектированию коррекционноразвивающей среды инклюзивного образования // Материалы научно практической конференции Мировые тенденции специального и инклюзивного образования. – М., 2020. – С. 33–36.
19. Biktagirova G.F., Khitryuk V.V. Formation of Future Pre-School Teachers Readiness to Work in the Conditions of Educational Inclusion // International Journal of Environmental & Science Education. – 2016. – Vol. 11. – №3. – P. 185–194. DOI: 10.12973/ijese.2016.302a

REFERENCES

1. Memleket basshysy Qasym-Jomart Toqaevtyн Qazaqstan halqyna Joldaуy. 2020 jylgy 1 qyrkuiek. Jana jagdaidagy Qazaqstan: is-qimyl kezeni. [Electronic resource]. URL: https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president... (date of access: 05.03.2023) [in Kazakh]
2. «Bilimdi ult» sapaly bilim беру» ulttyq jobasyn bekitu turaly» Qazaqstan Respublikasy Ukimetinин 2021 jylgy 12 qazandagy №726 qaulysy. [Electronic resource]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000726>. (date of access: 15.03.2023). [in Kazakh]
3. «Kemtar balalardy aleumettik jane meditsinalyk-pedagogikallyq tuzetu arqyly qoldau turaly» Qazaqstan Respublikasynyn 2002 jylgy 11 shildedegi №343 Zany. [Electronic resource]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000343> (date of access: 15.03.2023). [in Kazakh]
4. Jordan A., Schwartz E., McGee-Richmond D. Podgotovka uchitelei k inkluzivnomy obrazavaniu // Pedagogicheskoe obrazovanie. – 2009. – №25 (4). – С. 535–542. [in Russian]
5. Kim J.-R. Influence of teacher preparation programmes on preservice teachers' attitudes toward inclusion. // International Journal of Inclusive Education. – 2011. – № 15 (3). – С. 355–377.
6. Movkabaeva Z.A. Formirovanie professionalnyh kompetencii u specialnyh pedagogov v usloviyah modernizacii sistemy specialnogo obrazovaniya // Vestnik KazNPU imeni Abaia (Seria «Specialnaia pedagogika»). – 2015. – №3 (42). – S. 10–13. [in Russian]
7. Satova A.K. Obshepedagogicheskie problemy podgotovki i kvalifikacii kadrov uchebno-vospitatelnyh uchrejdeni dlia anomalnyh detei v Kazahstane: avtorefer. ... kand. ped. nauk. – Alma-Ata, 1991. – 16 с. [in Russian]
8. Omirbekova K.K. O podgotovke defektologicheskikh kadrov v sootvetstvii s zadachami socialnoi, korrekcionno-pedagogicheskoi podderjki detei s osobymi obrazovatelnyimi potrebnoostiami v Kazahstane. V knige: Voprosy vključenja detei so specialnymi obrazovatelnyimi potrebnoostiami v obsheobrazovatelnyi process. – Almaty: Raritet, 2002. – S. 28–31. [in Russian]
9. Duzelbaeva A.B. Podgotovka budushih uchitelei defektologov v usloviyah modernizacii pedagogicheskovo obrazovaniya // Pedagogika i psihologia. – 2017 – №1 (30). – S. 140–145. [in Russian]
10. Abaeva G.A., Orazaeva G.S. K voprosu o podgotovke pedagogicheskikh kadrov k sisteme inkluzivnogo obrazovaniya v Respublike Kazahstan // Materialy 3-h Vserossiiskikh pedagogicheskikh chteni po voprosam korrekcionnoi pedagogiki i psihologii RF, RAO. 2010, oktiabr. – S. 244–247. [in Russian]
11. Autaeva A.N. 40 let podgotovke defektologicheskikh kadrov v KazNPU im. Abaia // Vestnik «Arnaiy pedagogika». – 2016. – №4. – S. 10–13. [in Russian]

12. Rsaldinova A.K., Denisova I.A. Povyshenie kvalifikatsii pedagogicheskikh kadrov v usloviakh stanovlenia inkluzivno obrazovaniya v Respublike Kazahstan // Vestnik KazNPU im. Abaia, seria «Specialnaia pedagogika». – 2014. – №2(37). – С. 96–99 [in Russian]
13. Marinich E.E. Formirovanie professionalno-pedagogicheskoi kompetentnosti budushego uchitelialogopeda v vuze: avtoref. diss. ... kand. ped. nauk. – Shuya, 2012. – 24 s. [in Russian]
14. Hafizulina I.N. Formirovanie inkluzivnoi kompetentnosti budushih uchitelei v processe professionalnoi podgotovki: avtoref. diss. ... kand. ped. nauk. – Astrahan, 2008. – 22 s. [in Russian]
15. Orazaeva G.S. Modern trends in the formation of the bases of professionalism future special teachers // Bulletin of Kazakh National Women's Teacher Training University. – 2019. – №2. – S. 240–245.
16. Filatova N.G. Problemy cennostnykh osnovanii professionalnoi podgotovki pedagogov-defektologov // Iaroslavl. – 2013. – T.4. – S. 84–87. [in Russian]
17. Gaidukevich S.E. Metodicheskaiia podgotovka uchitelia-defektologa k rabote v usloviakh inkluzivnogo obrazovaniya // Inkluzivnoe obrazovanie: napravleniia, problemy, resheniia (IV vypusk): mater. nauch.-prakt. konf., g. Beltc, 19 oktyabria 2018 g. – Beltc, 2018. – S. 27–32. [in Russian]
18. Bale N.N., Drozdova N.V. Pedagogicheskaiia praktika v sisteme podgotovki budushih uchitelei-logopedov k proektirovaniu korrekcionno-razvivaiushei sredy inkluzivnogo obrazovaniya // Materialy nauchno-prakticheskoi konferentsii Mirovye tendentsii specialnogo i inkluzivnogo obrazovaniya. M., - 2020. – S. 33–36 [in Russian]
19. Biktagirova G.F., Khitryuk V.V. Formation of Future Pre-School Teachers Readiness to Work in the Conditions of Educational Inclusion // International Journal of Environmental & Science Education. – 2016. – Vol. 11. – №3. – P. 185–194. DOI: 10.12973/ijese.2016.302a